

ФАНЕТЫЧНЫЯ АСАБЛІВАСЦІ ПЕРАКЛАДУ НОВАГА ЗАПАВЕТУ НА БЕЛАРУСКУЮ МОВУ (ПРАВАСЛАЎНАЯ І КАТАЛІЦКАЯ РЭДАКЦЫІ)¹

YAUHEN PANKOU

University of Lodz

PHONETIC FEATURES OF THE BELARUSIAN NEW TESTAMENT TRANSLATIONS (ORTHODOX AND CATHOLIC EDITIONS). The paper presents a comparative analysis of phonetic features, mainly concerning proper names in the Catholic and Orthodox editions of the Gospel Books translated into Belarusian. The basis of the study is also formed by biblical text sources in Greek, Latin, Church Slavonic, Polish, and Russian. Furthermore, translation, explanatory and other dictionaries, as well as works on the historical phonetics of the Belarusian language and modern Belarusian literary phonetics are used. The article emphasizes how, under the influence of individual linguistic traditions, ancient Greek sounds and their combinations are reflected in different ways in translated texts. It is apparent that the translators of the Gospels into Belarusian exhibit a certain dependence on foreign-language influences, primarily Polish and Latin, Russian and Church Slavonic confessional traditions of pronunciation and writing; thus, the translators often fail to use the dictionary versions of names and titles not fully acknowledging the phonetic and articulatory processes characteristic of the modern Belarusian literary language.

Keywords: New Testament, translation, phonetics, Orthodoxy, Catholicism, Belarusian language

На пачатку XXI стагоддзя беларуская мова пачала дастаткова актыўна выкарыстоўвацца ў богаслужэбнай практыцы асноўных хрысціянскіх канфесій, праваслаўнай і каталіцкай, на Беларусі. Гэты працэс, у цэлым, больш дынамічна развіваецца ў каталіцкай супольнасці, але і праваслаўная царква да апошняга часу ў моўных адносінах імкнулася адпавядаць запатрабаванням значнай часткі сваіх вернікаў. Аляксандр Лукашанец адзначае: *Яна [беларуская мова – У.Р.] актыўна пранікае ў канфесійную сферу. Сёння на беларускай мове вядзецца практычнае набажэнства ў каталіцкім касцёле і праваслаўнай царкве, у іншых*

¹ Research for this article has been financed by the Polish National Agency for Academic Exchange (NAWA). Decision number: BPN/SZN/2021/1/00016/DEC/1.

хрысціянскіх цэрквах. Паяўляюцца высокапрафесійныя пераклады рэлігійных тэкстаў на сучасную беларускую літаратурную мову (Lukashanets 2009: 76).

Прадметам нашага даследавання з'яўляецца параўнальны аналіз фанетычных адметнасцей пераважна імёнаў уласных у каталіцкай² і праваслаўнай³ рэдакцыях перакладу на беларускую мову евангельскіх кніг Новага Запавету. Каталіцкая рэдакцыя перакладу Новага Запавету належыць Секцыі па перакладзе літургічных тэкстаў і афіцыйных дакументаў Касцёла Камісіі Божага Культу і Дысцыпліны Сакрамэнтаў пры Канферэнцыі Каталіцкіх Біскупаў на Беларусі. Падставай для перакладу паслужылі наступныя крыніцы: *Novum Testamentum Graece* (ed. by B. Aland et K. Aland, J. Karavidopoulos, C. Martini, V. Metzger, Stuttgart 1993), *Novum Testamentum Graece* (ed. by B. Aland et K. Aland, J. Karavidopoulos, C. Martini, V. Metzger, Stuttgart 2012). Пераклад праваслаўнай царквы з грэчаскай на беларускую мову быў падрыхтаваны Біблейскай камісіяй Беларускай Праваслаўнай Царквы⁴.

Параўнальны аналіз фанетычных асаблівасцей перакладаў Евангелляў Новага Запавету праводзіўся з улікам біблейскіх тэкставых крыніц на грэчаскай, лацінскай, царкоўнаславянскай, польскай, рускай мове, перакладных, тлумачальных і інш. слоўнікаў, а таксама прац па гістарычнай фанетыцы беларускай мовы і фанетыцы сучаснай беларускай літаратурнай мовы. Аднак, неабходна адзначыць амаль поўную адсутнасць у беларускай лексікаграфіі паўнаважных перакладных слоўнікаў з грэчаскай, лацінскай і царкоўнаславянскай моваў⁵.

Розную ступень іншамоўных ўплываў і запазычванняў, імкненне захаваць канфесіянальныя традыцыі вымаўлення, але і, пераважна, падпарадкаванне нормам сучаснай беларускай мовы мы назіраем як у праваслаўнай, так і ў каталіцкай рэдакцыях перакладу

² *Catholic.by*, <https://catholic.by/3/lib/bible> (accessed 02.03.2022). Далей у тэксце цытаванне каталіцкай рэдакцыі перакладу *Новага Запавету* адбываецца на падставе гэтай крыніцы.

³ *Новы Заповіт Госпада нашага Ісуса Хрыста / пераклад з грэчаскай на сучасную беларускую мову Біблейскай камісіі Беларускай Праваслаўнай Царквы* (Gardun 2017). Далей у тэксце цытаванне праваслаўнай рэдакцыі перакладу *Новага Запавету* адбываецца на падставе гэтай крыніцы.

⁴ Аўтарскімі калектывамі была выканана велізарная праца, якая грунтавалася не толькі на перакладчыцкай дзейнасці, але і на захаванні канфесіянальных адметнасцей, біблейскіх гістарычных традыцый, норм сучаснай беларускай мовы. Падрабязней з гісторыяй перакладаў можна пазнаёміцца ў працах І. Чароты, Г. Мурэні, Д. Дабыкіна, С. Галоўкі і інш.

⁵ Падрыхтаваны Біблейскай камісіяй Беларускай Праваслаўнай Царквы *Слоўнік рэлігійных і багаслоўскіх тэрмінаў царкоўнаславянска-беларускі* (*Church.by*, <https://churchby.info/bel/215>, accessed 02.03.2022) утрымлівае дастаткова абмежаваную колькасць лексічных адзінак. Царкоўнаславянская частка пададзена ў русіфіцыраванай версіі. Слоўнік Я. Пятроўскага *Клясычны грэцка-беларускі слоўнік*: у 2 ч. Ч. 1, Гэйнсвіл 1983; Ч. 2., Гэйнсвіл 1985 у большай ступені датычыць навучальнай і літаратурнай плыні.

Евангелля паводле Матфея / Мацвея, Евангелля паводле Марка, Евангелля паводле Луки і Евангелля паводле Іаана / Яна.

Так, ужо ў напісанні імя першага, згодна з паслядоўнасцю размяшчэння, евангеліста прысутнічаюць пэўныя несупадзенні: МАТФЕЯ (праваслаўная рэдакцыя перакладу на беларускую мову); МАЦВЕЯ (каталіцкая рэдакцыя перакладу на беларускую мову); *Мацвей, Мацей, Матыяш* (Yashkin 2009: 5) (слоўн.); МАΘΘΑΙΟΝ⁶ (стар.-грэч.); *Mateusza*⁷ (пол.); Матфею⁸ (рус.); **МАТФЕЯ**⁹ (царкоўнаслав.). Выкарыстанне формы Ма[ц'в']ей (шумны + санорны) у большай ступені адпавядае нормам беларускай мовы. Форма Ма[тф']ей (шумны + шумны) з'яўляецца запазычаннем, верагодна пад уплывам царкоўнаславянскай моўнай традыцыі, з нехарактэрнай для фанетычнай сістэмы беларускай мовы спалучальнасцю фанем.

У праваслаўным перакладзе ўжываецца напісанне: Іісуса Хрыста (Мт 1:1); каталіцкі пераклад утрымлівае форму: *Езуса Хрыста* (Мц 1:1); *Ісус Хрыстос*¹⁰ (слоўн.); *Ἰησοῦς Χριστοῦ* (стар.-грэч.); *Jesu Christi*¹¹ (лац.); *Jezusa Chrystusa* (пол.); *Иисуса Христа* (рус.); **ииса хрта** (царкоўнаслав.). Заўважальна, што варыянт перакладу [Іі]суса Хрыста ўзнік пад уздзеяннем рускай (магчыма царкоўнаславянскай) мовы. Пераклад ў каталіцкай рэдакцыі [Е]зуса Хрыста выпрацаваўся пад уплывам польскай (лацінскай) мовы. Слоўнікі беларускай мовы прапануюць у якасці літаратурнай нормы ўласціваю ёй фанетычна форму [І]сус Хрыстос. У каталіцкім перакладзе таксама сустракаецца, утвораная пад уплывам польскай мовы, форма Хрыстус (Мц 2:4).

Выкарыстоўваюцца розныя пераклады імя Аўраам, Сына Аўраамавага, Аўраама (Мт 1:1, 1:2, 1:17) (правасл.); *Абрагам, сына Абрагама, Абрагама* (Мц 1:1, 1:2, 1:17) (катал.). *Слоўнік беларускіх імёнаў* І. Я. Яшкіна падае формы *Абрам* (яўр.) і *Аўрам* (прав.) (Yashkin 2009: 8). *Ἀβραάμ* (стар.-грэч.); *Abraham* (лац.); *Abraham* (пол.); *Авраам* (рус.); **АВРААМЪ** (царкоўнаслав.). Старажытнагрэчаская фанема <β> у перакладах перадаецца фанемамі

⁶ *Nestle-Aland Novum Testamentum Graece* (Aland & Aland & Karavidopoulos & Martini & Metzger 2012). Далей у тэксце выкарыстанне прыкладаў на старажытнагрэчаскай мове адбываецца на падставе гэтай крыніцы.

⁷ *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu, Biblia Tysiąclecia* (Dynarski & Przybył 2020). Далей у тэксце выкарыстанне прыкладаў на польскай мове адбываецца на падставе гэтай крыніцы.

⁸ *Azbuka.ru*, <https://azbyka.ru/biblia> (accessed 02.03.2022). Далей у тэксце выкарыстанне прыкладаў на рускай мове адбываецца на падставе гэтай крыніцы.

⁹ *Azbuka.ru*, <https://azbyka.ru/bogoslužhenie/evangelie-na-czerkovnoslavjanskom-i-v-sinodalnom-perevode/> (accessed 02.03.2022). Далей у тэксце выкарыстанне прыкладаў на царкоўнаславянскай мове адбываецца на падставе гэтай крыніцы.

¹⁰ *Slounik.org*, <https://slounik.org/154183.html> (accessed 25.06.2022).

¹¹ *BibleGateway.com*, <https://www.biblegateway.com/versions/Biblia-Sacra-Vulgata-VULGATE/#booklist> (accessed 02.03.2022). Далей у тэксце цытаванне прыкладаў на лацінскай мове адбываецца на падставе гэтай крыніцы.

<ў> і <б> ў адпаведнасці з Рэйхлінавай і Эразмавай традыцыямі вымаўлення. Каталіцкая версія таксама ўтрымлівае ўстаўную фанему <h> паміж дзвюма галоснымі. Гук [ў] у праваслаўнай версіі так, як і прынята ў сучаснай беларускай мове, ужываецца на месцы этымалагічнага [в].

Падобная дыферэнцыяцыя праяўляецца і ў перакладзе імёнаў уласных:

Амінадаў, Амінадава (Мт 1:4) (правасл.); Амінадаб, Амінадаба (Мц 1:4) (катал.); Αμινδαδβ (стар.-грэч.); Aminadab (лац.); Aminadab (пол.); Аминадав (рус.); **Ѡмінадавѡ** (царкоўнаслав.);

Ваоз, Ваоза ад Рахавы (Мт 1:5) (правасл.); Бааз, Бааза ад Рахаб (Мц 1:5) (катал.); Βοεζ, Ραχαβ (стар.-грэч.); Booz, Rahab (лац.); Booz, Rachab (пол.); Вооз, Раав (рус.); **Вѡѡзѡ, рахавѡ** (царкоўнаслав.);

Авід, Авіда ад Руфі (Мт 1:5) (правасл.); Абэд, Абэда ад Рут (Мц 1:5) (катал.); Αβιδ (Uscinovich 2011: 11) (слоўн.); Ἰωβηδ (стар.-грэч.); Obed (лац.); Obed (пол.); Овид (рус.); **Ѡвѣдѡ** (царкоўнаслав.). Розніца ў перакладах назіраецца таксама ў перадачы націскага галоснага *і* праз [i] ([i]) і [э] ([e:]). Ненаціскны [o] у беларускіх формах пераходзіць у [a];

Раваам, Раваама (Мт 1:7) (правасл.); Рабаам, Рабаама (Мц 1:7) (катал.); Ροβοαμ (стар.-грэч.); Roboam (лац.); Roboam (пол.); Ровоам (рус.); **Рѡвоамѡ** (царкоўнаслав.);

Авія, Авію (Мт 1:7) (правасл.); Абій, Абія (Мц 1:7) (катал.); Αβια (Uscinovich 2011: 11) (слоўн.); Αβια (стар.-грэч.); Abias (лац.); Abiasz (пол.); Авия (рус.); **Ѡвѣаѡ** (царкоўнаслав.);

Зарававель, Зарававеля (Мт 1:13) (правасл.); Зарабабэль, Зарабабэля (Мц 1:13) (катал.); *Зарававель* (Uscinovich 2011: 91) (слоўн.); Ζοροβαβελ (стар.-грэч.); Zorobabel (лац.); Zorobabel (пол.); Зоровавель (рус.); **Зѡрокавельѡ** (царкоўнаслав.). Таксама перасялення **вавілонскага** (Мц 1:13) (правасл.); **бабілёнскага перасялення** (Мц 1:13) (катал.);

Авеля (Мт 23:35, Лк 11:51) (правасл.); Абэля (Мц 23:35, Лк 11:51) (катал.); Авель (Uscinovich 2011: 11) (слоўн.); Ἄβελ (стар.-грэч.); Abel (лац.); Abla (пол.); Авеля (рус.); **авельѡ** (царкоўнаслав.);

сына **Варахіева** (Мт 23:35) (правасл.); сына **Барахіі** (Мц 23:35) (катал.); *Варахіў* (Uscinovich 2011: 52) (слоўн.); υἱοῦ Βαραχίου (стар.-грэч.); filii Barachiae (лац.); syna Barachiasza (пол.); сына Варахиина (рус.); **сына варахінна** (царкоўнаслав.);

у **Вифлееме Іудзейскім** (Мт 2:1) (правасл.); у **Бэтлееме Юдэйскім** (Мц 1:7) (катал.); ἐν Βηθλεεμ τῆς Ἰουδαίας (стар.-грэч.); in Bethlehem Juda (лац.); w Betlejem w Judei (пол.); в Вифлееме Иудейском (рус.); **въ вифлеемѣ юдѣйстѣмѣ** (царкоўнаслав.). Згодна з рознымі моўнымі традыцыямі β перадаецца праз [v] [в] і [b] [б], θ праз [θ] [ф] і [tʰ] [т], галосны η праз [i] [ы] і [e] [э];

Авіуд, Авіуда (Мт 1:13) (правасл.); Абіюд, Абіюда (Мц 1:13) (катал.); Αβιουδ (стар.-грэч.); Abiud (лац.); Abiud (пол.); Авиуд (рус.); **Ѡвѣѡдѡ** (царкоўнаслав.), **Еліуд, Еліуда** (Мц 1:14, 1:15) (правасл.); **Эліюд, Эліюда** (Мц 1:14, 1:15) (катал.); Ἐλιουδ (стар.-грэч.); Eliud (лац.); Eliud (пол.); Елиуд (рус.); **Ѡлѣѡдѡ** (царкоўнаслав.). Дыграф *ou* перадаецца праз [y] у

- кесара Тыверья (Лк 3:1) (правасл.); цэзара Тыберья (Лк 3:1) (катал.); Τιβερίου Καίσαρος (стар.-грэч.); Tiberii Caesaris (лац.); Tyberiusza Cezara (пол.); Тиверия кесаря (рус.); **тiвeрiia кeсaрa** (царкоўнаслав.);
- у Авілінеі (Лк 3:1) (правасл.); Абілены (Лк 3:1) (катал.); Αβιληνῆς (стар.-грэч.); Abilinae (лац.); Abilenu (пол.); в Авилинее (рус.); **авiлiнiieю** (царкоўнаслав.);
- Вифэзда (Іаан 5:2) (правасл.); Бэтэзда (Ян 5:2) (катал.); Βηθεσδα (стар.-грэч.); Bethsaida (лац.); Betesda (пол.); Вифезда (рус.); **вiдeсdá** (царкоўнаслав.). Зычны гук [θ] у залежнасці ад рэдакцыі перадаецца праз [ф] і [т]. Адпаведна галосны η праз [i] і [э], галосны ε праз [j·э] і [э];
- Тыверьядскага (Іаан 6:1) (правасл.); Тыберьядскае мора (Ян 6:1) (катал.); Τιβεριάδος (стар.-грэч.); Tiberiadis (лац.); Tyberiadzkie (пол.); Тивериады (рус.); **тiвeрiáдcкa** (царкоўнаслав.).

Старажытнагрэчаскі гук [Θ] ([θ], [t^h]) згодна з розніцай у традыцыях вымаўлення ([θ], [t^h]) у перакладзе імёнаў уласных:

- Фамары (Мт 1:3) (правасл.); Тамар (Мц 1:3) (катал.); Θαμάρ (стар.-грэч.); Thamar (лац.); Tamar (пол.); Фамарь (рус.); **дaмáры** (царкоўнаслав.) перадаецца гукамі [ф] і [т]. У слоўніках беларускіх імёнаў падаецца форма *Тамара* (ст. яўр. імя *Tāmār* < *tāmār* – *фінікавая пальма*) (Yashkin 2009: 60; Uscinovich 2011: 91);
- Руфi (у родным склоне) (Мт 1:5) (правасл.); Рут (Мц 1:5) (катал.); Руф (Yashkin 2009: 55) (слоўн.), Ρούθ (стар.-грэч.); Ruth (лац.); Rut (пол.); Руфи (рус.); **ўуды** (царкоўнаслав.);
- Салафiль, Салафiля (Мт 1:12) (правасл.); Салатнэль, Салатнэля (Мц 1:12) (катал.); Σαλαθιήλ (стар.-грэч.); Salathiel (лац.); Salatiel (пол.); Салафииль (рус.); **Салaдiлiль** (царкоўнаслав.). Праваслаўная форма ўтрымлівае, акрамя пазначаных вышэй фанетычных асаблівасцей, падвойнае [ii] (у старажытнагрэчаскім варыянце [ιη], у рускім [ии], царкоўнаславянскім [iи]). Перакладчыкі захавалі абмежаванае ў беларускай мове спалучэнне двух галосных гукаў. Каталіцкая форма, магчыма пад частковым уплывам польскай мовы, выкарыстоўвае [э]; Таксама: Данілам прарокам (Мт 24:15) (правасл.); прарокам Даніэлем (Мц 24:15) (катал.); слоўнік Усціновіч утрымлівае варыянт *Даніла* (Uscinovich 2011: 79), слоўнік Яшкіна: *Даніла*, *Дануль* (Yashkin 2009: 28) (слоўн.). Δανιήλ τοῦ προφήτου (стар.-грэч.); Daniele profeta (лац.); pógok Daniel (пол.); пророка Даниила (рус.); **данiйлoмъ прoбoкoмъ** (царкоўнаслав.), дачка Фанулава з калена Асіравага (Мц 2:36) (правасл.); дачка Фануэля з роду Асэра (Мц 2:36) (катал.);
- Матфан, Матфана (Мт 1:15) (правасл.); Матан, Матана (Мц 1:15) (катал.); Ματθάν (стар.-грэч.); Mathan (лац.); Mattan (пол.); Матфана (рус.); **Мaт.дáнъ** (царкоўнаслав.);
- (Сын) Матфатаў (Лк 3:24, 29) (правасл.); (сынам) Матата (Лк 3:24, 29) (катал.); Ματθάν (стар.-грэч.); Mathat (лац.); Mattata (пол.); (Сын) Матфатов (рус.); **мaт.дáтoвъ** (царкоўнаслав.);
- (Сын) Фараў (Лк 3:34) (правасл.); (сынам) Тарэя (Лк 3:31) (катал.); Θάρα (стар.-грэч.); Thare (лац.); Tarego (пол.); Фаррин (рус.); **дáрiнъ** (царкоўнаслав.);

- Варфаламей (Мт 10:3) (правасл.); Барталамей (Мц 10:3) (катал.); *Барталамей, Варфаламей* (Uscinovich 2011: 46, 53), таксама *Варфаламей, Вархаламей, Барталамей, Бутрым* (Yashkin 2009: 21) (слоўн.); Βαρθολομαῖος (стар.-грэч.); Bartholomaeus (лац.); Bartłomiej (пол.); Варфоломей (рус.); **Вардоломѣй** (царкоўнаслав.). Неабходна падкрэсліць, што ў грэчаскую мову імя Βαρθολομαῖος прыйшло з арамейскай і мае форму ܒܪ ܛܠܡܝ (Bar-Talmai);
- Фама (Мт 10:3) (правасл.); Тамаш (Мц 10:3) (катал.); *Фама* (Uscinovich 2011: 46, 200), таксама *Тамаш, Томаш* (Yashkin 2009: 60) (слоўн.); Θωμᾶς (стар.-грэч.); Thomas (лац.); Tomasz (пол.); Фома (рус.); **Фомма** (царкоўнаслав.). Перакладчыкі праваслаўнай рэдакцыі выкарысталі запазычанне з рускай і стараславянскай моваў. Каталіцкая рэдакцыя звяртаецца да, у большай ступені ўласцівага беларускай літаратурнай мове, варыянта Тамаш. Варта падкрэсліць, што ў арамейскай мове дадзенае імя мае форму ܡܫܟܠ /tʰɔː.mâːs/¹²;
- Леввей, празваны Фадзеем (Мт 10:3), Фадзея (Мк 3:18) (правасл.); Тадэвуш (Мц 10:3), Тадэвуша (Мк 3:18) (катал.); *Тадэвуш, Фадзей* (Uscinovich 2011: 192–193, 199), (слоўн.); Θαδδαῖος (стар.-грэч.); Thaddaeus (лац.); Tadeusz (пол.); Леввей, прозваны Фаддеем (рус.); **Левкѣй, нарѣченны Фаддѣй** (царкоўнаслав.). Перакладчыкі як каталіцкай, так і праваслаўнай рэдакцыі выказваюць пэўную залежнасць ад іншамоўных традыцый. У каталіцкім варыянце перакладу мы назіраем характэрны для сучаснай беларускай літаратурнай мовы фанетычны працэс эпентэзы: *Тадэ[в]уш*. Магчыма, перакладчыкам варта было б таксама звярнуць увагу на існуючую ў беларускай мове форму *Тадзей* (Yashkin 2009: 60);
- Гефсіманія (Мт 26:36) (правасл.); Гетсэманія (Мц 26:36) (катал.); Γεθσημανῆ (стар.-грэч.); Gethsemani (лац.); Getsemani (пол.); Гефсимания (рус.); **гѣдсиманіа** (царкоўнаслав.). Галосны η у розных рэдакцыях перадаецца праз [i] і [э];
- Галгофа (Мт 27:33) (правасл.); Галгота (Мц 27:33) (катал.); *Галгофа*¹³ (слоўн.); Γολγοθᾶ (стар.-грэч.); Golgotha (лац.); Golgotą (пол.); Голгофа (рус.); **голгѣа** (царкоўнаслав.);
- з Арымафеі Іосіф (Мт 27:57) (правасл.); з Арыматэі Юзаф (Мц 27:57) (катал.); *Галгофа*¹⁴ (слоўн.); Ἀριμαθαίας (стар.-грэч.); Arimathaea (лац.); Арыматэі (пол.); Арымафеі (рус.); **арімаѣа** (царкоўнаслав.). Таксама: Ілі, Ілі! лама савахфані? (Мц 27:46) (правасл.); Элі, Элі, лема сабахтані? (Мц 27:46) (катал.), эффафа (Мк 7:34) (правасл.); Эффата (Мк 7:34) (катал.);
- Феофіле (Лк 1:3) (правасл.); Тэафіле (Мц 1:3) (катал.); слоўнікі Усціновіч і Яшкіна утрымліваюць форму *Феафіл* (Yashkin 2009: 63; Uscinovich 2011: 46, 204) з націскам на [i] (слоўн.); Θεόφιλε (стар.-грэч.); Theophile (лац.); Teofilu (пол.); Феофил (рус.); **дѣофіле** (царкоўнаслав.). У праваслаўным варыянце перакладчыкі імкнуліся захаваць старажытнагрэчаскае акцэнтаванне [ó]. Каталіцкая версія пабудавана з улікам фанетычных асаблівасцей сучаснай беларускай літаратурнай мовы і гістарычнай моўнай і канфесійнай традыцыі;

¹² Параўнай: Zarebski 2005: 86.

¹³ Slounik.org, <https://slounik.org/search?dict=&search=Галгофа&x=34&y=9> (accessed 07.03.2022).

¹⁴ Slounik.org, <https://slounik.org/search?dict=&search=Галгофа&x=34&y=9> (accessed 07.03.2022).

- (Сын) Матафіеў (Лк 3:25) (правасл.); (сынам) Матація (Лк 3:25) (катал.); Ματθαίου (стар.-грэч.); Mathathiae (лац.); Matatiasza (пол.); (Сын) Маттафиев (рус.); **маттадзевъ** (царкоўнаслав.). У каталіцкім варыянце гук [т] у выніку памякчэння пераходзіць у мяккую афрыкату [ц'];
- (Сын) Маафаў (Лк 3:26) (правасл.); (сынам) Маата (Лк 3:26) (катал.); Μαάθ (стар.-грэч.); Mahath (лац.); Maata (пол.); Маафов (рус.); **маадовъ** (царкоўнаслав.);
- (Сын) Нафанаў (Лк 3:31) (правасл.); (сынам) Натана (Лк 3:31) (катал.); Νάθαν (стар.-грэч.); Natham (лац.); Natana (пол.); Нафанов (рус.); **надановъ** (царкоўнаслав.);
- (Сын) Мафусалаў (Лк 3:37) (правасл.); (сынам) Матусала (Лк 3:37) (катал.); Μαθουσάλα (стар.-грэч.); Methusale (лац.); Matusali (пол.); Мафусалов (рус.); **мадусалевъ** (царкоўнаслав.);
- Марфа (Лк 10:38) (правасл.); Марта (Лк 10:38) (катал.); слоўнік Усціновіч утрымлівае варыянты *Марта і Марфа* (Uscinovich 2011: 136), як і слоўнік Яшкіна: *Марта, Марфа* (Yashkin 2009: 44) (слоўн.); Μάρθα (стар.-грэч.); Martha (лац.); Marta (пол.); Марфа (рус.); **марда** (царкоўнаслав.);
- Нафанаїла (Іаан 1:45) (правасл.); Натанаэля (Ян 1:45) (катал.); слоўнік Усціновіч утрымлівае варыянт *Нафанаїл* (Uscinovich 2011: 151) (слоўн.); Ναθαναήλ (стар.-грэч.); Nathanael (лац.); Natanaela (пол.); Нафанаїла (рус.); **наданайла** (царкоўнаслав.). Галосны η у розных канфесійных варыянтах паслядоўна перадаецца праз [і] і [э];
- Есром, Есрома (Мт 1:3) (правасл.); Эзром, Эзрома (Мц 1:3) (катал.); Ἐσρώμ (стар.-грэч.); Esrom (лац.); Ezrom (пол.); Есром (рус.); **есромъ** (царкоўнаслав.). Фрыкатыўны σ у праваслаўным перакладзе перадаецца праз [с], у каталіцкім, улічваючы асаблівасці вымаўлення спалучэння σ + ρ, праз [з].

У гэтым кантэксце варта таксама звярнуць увагу на пераклад назвы геаграфічнай вобласці: у зямлю Генісарэцкую (Мт 14:34) (правасл.); у зямлю Генэзарэт (Мц 14:34) (катал.); γῆν Γεννησαρέτ (стар.-грэч.); terram Genesar (лац.); ziemi Genezaret (пол.); зямлю Геннисаретскую (рус.); **зёмлю геннисарэдскю** (царкоўнаслав.). Праваслаўная версія выкарыстоўвае [с] (спалучэнне σ + галосны), каталіцкая ўтрымлівае гук [з]. У залежнасці ад моўнай традыцыі галосны η перадаецца праз [і] і [э]. Падобныя фанетычныя асаблівасці назіраюцца і ў перакладзе імя: Сусанна (Лк 8:3) (правасл.); Зузана (Лк 8:3) (катал.); *Слоўнік асабовых уласных імён* А.К. Усціновіч утрымлівае формы *Сусанна* і *Сюсанна* (Uscinovich 2011: 190, 191). *Слоўнік беларускіх імёнаў* І.Я. Яшкіна прапануе як форму *Сусанна*, так і *Зуліся, Зуля* (Yashkin 2009: 59) (слоўн.); Σουσάννα (стар.-грэч.); Susanna (лац.); Zuzanna (пол.); Сусанна (рус.); **сусанна** (царкоўнаслав.). Праваслаўны варыянт захоўвае падвойнае [нн].

Елезар, Елезара (Мт 1:15) (правасл.); Элезар, Элезар (Мц 1:15) (катал.); у слоўніку Усціновіч падаецца форма *Елізар* (Uscinovich 2011: 85), у слоўніку Яшкіна *Елізар, Азар*

(Yashkin 2009: 29) (слоўн.); Ἐλεάζαρ (стар.-грэч.); Eleazar (лац.); Eleazar (пол.); Елеазар (рус.); **ѦЛЕАЗАРЪ** (царкоўнаслав.). Выкарыстанне літары *e* [jэ] не пад націскам на пачатку слова ў праваслаўнай рэдакцыі падаецца апраўданым толькі з мэтай падкрэсліць запазычаны характар імёнаў.

Садмон, Садмона (Мт 1:4, 1:5) (правасл.); Садльмон, Садльмона (Мц 1:4, 1:5) (катал.); Σαλμών (стар.-грэч.); Salmon (лац.); Salmon (пол.); Салмон (рус.); **САΛΜΩΝЪ** (царкоўнаслав.) У форме Са[л']мон пад уплывам польскай мовы назіраецца змякчэнне [л]. Гэтую ж фанетычную асаблівасць мы назіраем і ў імені: Малх (Іаан 18:10) (правасл.); Мальхас (Ян 18:10) (катал.); Μάλχος (стар.-грэч.); Malchus (лац.); Malchos (пол.); Малх (рус.); **ΜΑΛΧЪ** (царкоўнаслав.).

Іасафат, Іасафата (Мт 1:8) (правасл.); Язафат, Язафат (Мц 1:8) (катал.); *Iasafat* (Uscinovich 2011: 96) (слоўн.); Ἰωσαφάτ (стар.-грэч.); Josophat (лац.); Jozafat (пол.); Иосафат (рус.); **ΙΩΣΑΦΑΤЪ** (царкоўнаслав.). У каталіцкай версіі перакладу назіраецца імкненне пазбегнуць выкарыстання двух галосных гукаў на пачатку слова, адбываецца працэс кантактнай прагрэсіўнай акамадацыі [j·a]. Фрыкатыўны *σ* [s] перадаецца праз [з]. Іосіф, Іосіфе (Мт 1:19, 1:20) (правасл.); Юзаф, Юзэфе (Мц 1:19, 1:20) (катал.); Слоўнік асабовых уласных імён А.К. Усціновіч падае як форму *Iosif* (Uscinovich 2011: 101), так і *Юзаф* (Uscinovich 2011: 225, 226). Слоўнік беларускіх імёнаў І.Я. Яшкіна ўтрымлівае форму *Iosif* (Yashkin 2009: 35), імя Юзэф падаецца ў жаночым варыянце *Юзэфа* (польск. ад *Юзэф* – каталіцкі варыянт і. *Vocin*) (Yashkin 2009: 70). Ἰωσήφ (стар.-грэч.); Joseph (лац.); Józef (пол.); Иосиф (рус.); **ΙΩΣΙΦЪ** (царкоўнаслав.). І праваслаўная, і каталіцкая рэдакцыя маюць выразны характар запазычанняў. У праваслаўнай версіі [ó]сіф пад націскам. У каталіцкай – мы назіраем кантактную прагрэсіўную акамадацыю, як і ў папярэднім імені *σ* [s] перадаецца праз [з]. Акрамя таго, у клічным склоне адбываецца не зусім апраўданае чаргаванне *a-э* (Ю́з[а]ф/Юз[э]фе). Аднак, і праваслаўная, і каталіцкая рэдакцыя маюць выразны іншамоўны ўплыў. Магчыма, варта было б, кіруючыся слоўнікам І.Я. Яшкіна выкарыстаць імя *Язэл* (Yashkin 2009: 71).

Фанемы <ia>, <iy> <ie> рэалізуюцца ў гуках [i], [a], [y], [e], а фанемы <ja>, <jy>, <jэ> рэалізуюцца ў гуках [j], [·a], [·y] [·э] пры перакладзе імёнаў уласных:

Іакаў, Іакава (Мт 1:2, 1:16) (правасл.); Якуб, Якуба (Мц 1:2, 1:16) (катал.); у слоўніку А.К. Усціновіч: *Іакаў* (ст. форма), *Якаў*, *Якуб* (слоўн.) (Uscinovich 2011: 95, 228, 229), у слоўніку І.Я. Яшкіна: *Якаў*, *Якуб* (Yashkin 2009: 72); Ιακώβ (стар.-грэч.); Iacobus (лац.); Jakub (пол.); Иаков (рус.); **ΙΑΚΩΒЪ** (царкоўнаслав.);

Іуда (Іуду) (Мт 1:2, 1:3) (правасл.); Юда, Юду (Мц 1:2, 1:3) (катал.); *Іуда*, *Йуда*, *Юда* (Yashkin 2009: 35) (слоўн.); Ιούδας (стар.-грэч.); Judas (лац.); Judasz (пол.); Иуда (рус.); **ΙΥΔΑ** (царкоўнаслав.);

Іарам, Іарама (Мт 1:8) (правасл.); Ярам, Ярама (Мц 1:8) (катал.); Ἰωράμ (стар.-грэч.); Joram (лац.); Joram (пол.); Иорам (рус.); **ΙΟΡΑΜЪ** (царкоўнаслав.);

- Іардане, Іарданскае, Іардан (Мт 3:5, 3:6, 3:13) (правасл.); Ярдан (Мц 3:5, 3:6, 3:13) (катал.); *Іардан, Ярдань*¹⁵ (слоўн.); *Ἰορδάνην* (стар.-грэч.); *Jordanem* (лац.); *Jordan* (пол.); *Иордан* (рус.); Іорданъ (царкоўнаслав.);
- Іаафам, Іаафама (Мт 1:9) (правасл.); Яатам, Яатама (Мц 1:9) (катал.); *Ἰωάθαμ* (стар.-грэч.); *Joatham* (лац.); *Jotam* (пол.); *Иоафам* (рус.); Іоадама (царкоўнаслав.). Гук [θ] ([θ], [tʰ]) перадаецца, у залежнасці ад моўнай традыцыі, праз [ф] і [т]. У праваслаўнай версіі перакладчыкі імкнуліся падкрэсліць запазычаны характар імя, захоўваючы неўласцівае беларускай мове спалучэнне трох галосных гукі ў слове;
- Іаан Хрысціцель (Мт 3:1) (правасл.); Ян Хрысціцель (Мц 3:1) (катал.); у слоўніку Усціновіч – *Іаан, Ян* (Uscinovich 2011: 94, 229, 230), у слоўніку Яшкіна – *Іван, Янка, Януш, Ягайла* (Yashkin 2009: 33) і *Ян, Іван, Янук* (*Иоанн правасл., Ян каталіцк.*) (Yashkin 2009: 72) (слоўн.); *Ἰωάννης ὁ βαπτιστής* (стар.-грэч.); *Joannes Baptista* (лац.); *Jan Chrzciciel* (пол.); *Иоанн Креститель* (рус.); Іоаннъ крѣтитѣль (царкоўнаслав.). Перакладчыкі і каталіцкай, і праваслаўнай рэдакцый засталіся ў межах канфесійных традыцый ужывання імя евангельскага прарока;
- Іаір (Мк 5:22) (правасл.); Яір (Мк 5:22) (катал.); *Ἰάειρος* (стар.-грэч.); *Jaigus* (лац.); *Jaig* (пол.); *Иаир* (рус.); Іаіръ (царкоўнаслав.);
- Каіафа (Мт 26:3) (правасл.); звалі Кадфам (Мц 26:3) (катал.); *Καϊάφα* (стар.-грэч.); *Caiphas* (лац.); *Kajfasz* (пол.); *Каиафы* (рус.); каіафы (царкоўнаслав.);
- (Сын) Іанаеў (Лк 3:24) (правасл.); (сынам) Яная (Лк 3:24) (катал.); *Ἰωάννης* (стар.-грэч.); *Janne* (лац.); *Jannaja* (пол.); (Сын) Ианнаев (рус.); Іаннаевъ (царкоўнаслав.);
- (Сын) Іарымаў (Лк 3:29) (правасл.); (сынам) Ярыма (Лк 3:29) (катал.); *Ἰωρεΐμ* (стар.-грэч.); *Jogim* (лац.); *Jogima* (пол.); *Иоримов* (рус.); Іорімовъ (царкоўнаслав.);
- (Сын) Іарэдаў (Лк 3:37) (правасл.); (сынам) Ярэда (Лк 3:37) (катал.); *Ἰάρεδ* (стар.-грэч.); *Jared* (лац.); *Jareta* (пол.); *Иаредов* (рус.); Іаредовъ (царкоўнаслав.);
- Іесеі, Іесея (Мт 1:5, 1:6) (правасл.); Есэй, Есэя (Мц 1:5, 1:6) (катал.); *Ἰεσοῦ* (стар.-грэч.); *Jesse* (лац.); *Jesse* (пол.); *Иессей* (рус.); Іессей (царкоўнаслав.). Спалучэнне [σβ] перадаецца літарай с;
- Іеханія, Іеханію (Мт 1:11, 1:12) (правасл.); Ехонія, Ехонію (Мц 1:11, 1:12) (катал.); *Ἰεχονίας* (стар.-грэч.); *Jechonias* (лац.); *Jechoniasz* (пол.); *Иехония* (рус.); Іехонія (царкоўнаслав.);
- Іераміем, за Іерамію (Мт 2:17, 16:14) (правасл.); Ераміем (Мц 2:17, 16:14) (катал.); *Ἰερεμίου* (стар.-грэч.); *Jeremiam* (лац.); *Jeremiasza* (пол.); *Иеремию* (рус.); Іереміемъ (царкоўнаслав.);
- Іерусалім (Мт 2:1) (правасл.); Ерузалем (Мц 2:1) (катал.); *Ιερουσαλὴμ*¹⁶, *Ерусалим*¹⁷ (слоўн.) *Ἱεροσόλυμα* (стар.-грэч.); *Jerosolymam* (лац.); *Jerozolimy* (пол.); *Иерусалим* (рус.); Іерлімъ (царкоўнаслав.). У большай ступені ўласцівы беларускай мове варыянт, які дазваляе пазбегнуць выкарыстання дзвюх галосных на пачатку слова ў выніку кантактнай прагрэсіўнай акамадацыі. Фрыкатыўны σ у каталіцкім перакладзе,

¹⁵ *Slounik.org*, <https://slounik.org/search?dict=pbs&search=Іардан&x=34&y=7&allDict=1> (accessed 07.03.2022).

¹⁶ *Slounik.org*, <https://slounik.org/search?dict=pbs&search=Іерусалім&x=43&y=9&allDict=1> (accessed 07.03.2022).

¹⁷ *Slounik.org*, <https://slounik.org/search?dict=pbs&search=Ерусалим&x=35&y=8> (accessed 07.03.2022).

- перадаецца праз [з]. Перакладчыкі не звярнуліся да формы Ерусалім. Вышэйакрэслены фанетычны кантэкст праяўляецца і ў назве Іерыхон (Лк 10:30), з Іерыхона (Мт 20:29) (правасл.); Ерыхон (Лк 10:30), з Ерыхона (Мц 20:29) (катал.); *Этымалагічны слоўнік фразеалагізмаў* І. Лепшава ўтрымлівае дзве формы: *іерыхонская (ерыхонская) труба, Іерыхон* (Lepeshau 2004: 169) (слоўн.); Ἰεριχώ (стар.-грэч.); Jericho (лац.); Jerycha (пол.); Иерихон (рус.); **іеріхѡнъ** (царкоўнаслав.);
- Азія, Азію (Мт 1:8, 1:9) (правасл.); Осія, Осію (Мц 1:8, 1:9) (катал.); Ὀζίας (стар.-грэч.); Ozias (лац.); Ozjasz (пол.); Озия (рус.); **Озіа** (царкоўнаслав.). Літара ζ [z] перадаецца праз [з] у праваслаўнай версіі і праз [с] у каталіцкай (параўнай Эзэхія). Пад уплывам польскай мовы на пачатку слова у каталіцкім перакладзе ўжываецца [о] пад націскам; Езекія, Езекію (Мт 1:9, 1:10) (правасл.); Эзэхія, Эзэхію (Мц 1:9, 1:10) (катал.); Ἐζεκιῶς (стар.-грэч.); Ezechias (лац.); Ezechiasz (пол.); Езекия (рус.); Езекіа (царкоўнаслав.), Еліақім, Еліақіма, Еліақімаў (Мт 1:13, Лк 3:30) (правасл.); Эліяэхім, Эліяэхіма (Мц 1:13, Лк 3:30) (катал.); Ἐλιακειμ (стар.-грэч.); Eliacim (лац.); Eliakim (пол.); Елиаким (рус.); **Єліақімъ** (царкоўнаслав.). Літара ε [e] перадаецца у залежнасці ад перакладу праз [j-э] і [э]; κ [k] у праваслаўным перакладзе захоўваецца, у каталіцкім, пад уплывам лацінскай і польскай традыцыі, выкарыстоўваецца [x] (ch [x]);
- Манасія, Манасію (Мт 1:10) (правасл.); Манасэс, Манасэса (Мц 1:10) (катал.); Μανασσῆς (стар.-грэч.); Manasses (лац.); Manasses (пол.); Манассия (рус.); **Манассіа** (царкоўнаслав.). У праваслаўнай рэдакцыі выдавочны ўплыў царкоўнаславянскай і рускай моўных форм;
- Іасія, Іасію (Мт 1:10, 1:11) (правасл.); Ёсія, Ёсію (Мц 1:10, 1:11) (катал.); Ἰωσῆς (стар.-грэч.); Josias (лац.); Jozjasz (пол.); Иосия (рус.); **Іосіа** (царкоўнаслав.). У праваслаўным перакладзе спалучэнне [Iω] перадаецца праз [Іа]. Назіраецца характэрны для беларускай мовы працэс аканья. Каталіцкая версія перакладу, кіруючыся *Правіламі беларускай арфаграфіі і пунктуацыі* перадае спалучэнне [Iω], як [j] + галосны ётаваным галосным ё. Падобныя фанетычныя працэсы мы назіраем у перакладзе: пропаведзь Іонаву (Мт 12:41) (правасл.); прапаведванню Ёны (Мц 12:41) (катал.); *Іона* (Uscinovich 2011: 100) (слоўн.); Ἰωνᾶ (стар.-грэч.); Jonaе (лац.); Jonaза (пол.); Иониной (рус.); **іоніною** (царкоўнаслав.). У праваслаўным перакладзе спалучэнне [Iω] перадаецца праз [Іа]. Таксама: (Сын) Іананаў (Лк 3:30) (правасл.); (сынам) Ёнама (Лк 3:30) (катал.); Ἰωνᾶ (стар.-грэч.); Jona (лац.); Jony (пол.); Ионанов (рус.); **іоніновъ** (царкоўнаслав.);
- Эмануїл (Мт 1:23) (правасл.); Эммануэль (Мц 1:23) (катал.); *Эмануїл* (Uscinovich 2011: 223) (слоўн.); Ἐμμανουήλ (стар.-грэч.); Emmanuel (лац.); Emmanuel (пол.); Еммануил (рус.); **Ємманѡилъ** (царкоўнаслав.). У залежнасці ад моўнай традыцыі η перадаецца праз [і] і [э]. Каталіцкі варыянт захоўвае неўласцівыя для беларускай мовы падвойныя зычныя, а таксама, пад уплывам польскай мовы, мяккасць [л]. Падобную моўную сітуацыю выкарыстання галосных гукаў [і], [ы] і [э] для азначэння η мы назіраем у наступных імёнах уласных: Ізраїля (Мт 2:6) (правасл.); Ізраэля (Мц 2:6) (катал.); *Ізраіль*¹⁸ (слоўн.); Ἰσραήλ (стар.-грэч.); Israel (лац.); Izraela (пол.); Израиля (рус.); **іила** (царкоўнаслав.),

¹⁸ Slounik.org, <https://slounik.org/search?dict=pbs&search=Ізраїль&x=27&y=8&allDict=1> (accessed 08.03.2022).

Рахіль (Мт 2:18) (правасл.); Рахэль (Мц 2:18) (катал.); *Rachil* (Uscinovich 2011: 173) (слоўн.); Ραχήλ (стар.-грэч.); Rachel (лац.); Rachel (пол.); Рахиль (рус.); **рахіль** (царкоўнаслав.); Кір^ынеяніна (Мт 27:32) (правасл.); кірэнэйца (Мц 27:32) (катал.); ἄνθρωπον Κυρηναίου (стар.-грэч.); *hominem Syroenaeum* (лац.); *człowieka z Syreny* (пол.); Киринаеянина (рус.); **человѣка кѣринѣйска** (царкоўнаслав.); (Сын) Іліеў (Лк 3:23) (правасл.); сына *Элія* (Лк 3:23) (катал.); υἱός του Ηλί (стар.-грэч.); *qui fuit Heli* (лац.); *syna Helego* (пол.); (Сын) Илиев (рус.); **сн҃ъ иліевъ** (царкоўнаслав.); (Сын) Рысаеў (Лк 3:27) (правасл.); (сынам) Рэсы (Лк 3:27) (катал.); Ῥησῆ (стар.-грэч.); Resa (лац.); Resy (пол.); Рисаев (рус.); **рисаевъ** (царкоўнаслав.); (Сын) Нірыеў (Лк 3:27) (правасл.); (сынам) Нэрыя (Лк 3:27) (катал.); Νηρί (стар.-грэч.); Neri (лац.); Neriego (пол.); Нириев (рус.); **нирѣевъ** (царкоўнаслав.); (Сын) Іраў (Лк 3:28) (правасл.); (сынам) Эра (Лк 3:28) (катал.); Ἴρ (стар.-грэч.); Her (лац.); Hera (пол.); Иров (рус.); **ировъ** (царкоўнаслав.); (Сын) Сімаў (Лк 3:36) (правасл.); (сынам) Сэма (Лк 3:36) (катал.); у слоўніку Усціновіч сустракаецца форма *Сім* (Uscinovich 2011: 186–187) (слоўн.); Σήμ (стар.-грэч.); Sem (лац.); Sema (пол.); Симов (рус.); **сімовъ** (царкоўнаслав.); (Сын) Сіфаў (Лк 3:38) (правасл.); (сынам) Сэта (Лк 3:38) (катал.); Σήθ (стар.-грэч.); Seth (лац.); Seta (пол.); Сифов (рус.); **сѣдовъ** (царкоўнаслав.). Зычны гук [θ] у залежнасці ад гістарычных маўленчых і канфесіянальных традыцый перадаецца праз [ф] і [т]. Зілотам (Лк 6:15) (правасл.); Зелотам (Лк 6:15) (катал.); Ζηλωτήν (стар.-грэч.); Zelotes (лац.); Gorliwy (пол.); Зилотом (рус.); **зилѣта** (царкоўнаслав.); Кіфа (Іаан 1:42) (правасл.); Κεφας (Ян 1:42) (катал.); Κηφᾶς (стар.-грэч.); Serhas (лац.); Kefas (пол.); Кифа (рус.); **кѣфа** (царкоўнаслав.). Варыянты перакладаў залежаць ад канфесійных традыцый. Нікадзім (Ян 3:1) (правасл.); Нікадэм (Ян 3:1) (катал.); слоўнік Усціновіч утрымлівае варыянт *Нікадзім* (Uscinovich 2011: 152), слоўнік Яшкіна – *Нікадзім і Мікадзім* (Yashkin 2009: 48) (слоўн.); Νικόδημος (стар.-грэч.); Nicodemus (лац.); Nikodem (пол.); Никодим (рус.); **нікодѣмъ** (царкоўнаслав.);

Ісаія (Мт 3:3, Ян 1:23) (правасл.); Исая (Мц 3:3, Ян 1:23) (катал.); *Icaia, Icai* (Uscinovich 2011: 103) (слоўн.); Ἰσαΐου (стар.-грэч.); Isaiam (лац.); Izajasz (пол.); Исаия (рус.); **исаіемъ** (царкоўнаслав.). У праваслаўнай рэдакцыі прысутнічае ўстаўны [i]. Улічваючы наступнае спалучэнне [j] + галосны, выкарыстаная форма набывае характар запазычання;

дыявал, **дыявала** (Мт 4:1, 4:5) (правасл.); д’ябал (Мц 4:1, 4:5) (катал.); *Тлумачальны слоўнік беларускай мовы* падае форму *д’ябал* (Atrahovich 1978: 240), *Этымалагічны слоўнік беларускай мовы* (1978–2017) – **дыявал** *д’ябал*¹⁹ (слоўн.); διάβολος (стар.-грэч.); diabolus (лац.); diabeł (пол.); диавол (рус.); **дѣволъ** (царкоўнаслав.). Перакладчыкі праваслаўнай рэдакцыі захавалі царкоўнаславянскае і рускае спалучэнне гукаў з неўласцівай для беларускай мовы артыкуляцыяй. Напісанне д’ябал у большай ступені адпавядае нормам беларускай арфаграфіі (апостраф пішацца ў сярэдзіне слова перад я пасля д, т; у запазычаннях і іншамоўных уласных імёнах, дзе гэтыя гукі перад [й] не памякчаюцца);

¹⁹ *Verbum.by*, <https://verbum.by/esbm/dyjavaal> (accessed 09.03.2022).

- у Капернауме (Мт 4:13) (правасл.); у Кафарнауме (Мц 4:13) (катал.); Καπερναοὺμ (стар.-грэч.); Сарпharnaum (лац.); Kafarnaum (пол.); в Капернауме (рус.); капернавѣмъ (царкоўнаслав.). У каталіцкай версіі перакладу пад уплывам гістарычнай назвы (іўр.: כּפּרְנַחְתַּיִם, Кфар Нахум), лацінскай і польскай моў выкарыстоўваецца спалучэнне гукаў [ф] [а]. Праваслаўная версія, у сваю чаргу, звяртаецца да старажытнагрэчаскай традыцыі;
- зямля Нефалімава (Мт 4:15) (правасл.); зямля Нэфталіева (Мц 4:15) (катал.); γῆ Νεφθαλείμ (стар.-грэч.); terra Nephthalim (лац.); ziemia Neftalego (пол.); земля Неффалимова (рус.); землѣ неф.д.длімлѣ (царкоўнаслав.). Праваслаўная рэдакцыя, кіруючыся рускай моўнай формай, перадае [ε] праз [j] [-э]. Каталіцкая версія захоўвае [э]. Акрамя таго, у праваслаўнай версіі выпадае [θ], які традыцыйна перадаецца праз [ф], а ў каталіцкай традыцыі праз [т];
- Сімана (Мт 4:18) (правасл.); Сымона (Мц 4:18) (катал.); слоўнік імёнаў Усціновіч прапануе формы *Сіман і Сімяон* (Uscinovich 2011: 187), слоўнік Яшкіна – *Сімон, Сімеон, Сымон, Шымаш* (Yashkin 2009: 58) (слоўн.); Σιμωνα (стар.-грэч.); Simonem (лац.); Szymona (пол.); Симона (рус.); сімѣнѣ (царкоўнаслав.). Праваслаўная версія захоўвае націск на першы склад С[і]-ман. Каталіцкая рэдакцыя выкарыстоўвае больш распаўсюджанае ў сучаснай беларускай літаратурнай мове імя Сымон;
- Маісей (Мт 8:4) (правасл.); Майсей (Мц 8:4) (катал.); у слоўніку імёнаў Усціновіч утрымліваецца форма *Маісей* (у якасці вытворнага таксама *Maicej*) (Uscinovich 2011: 130), у слоўніку Яшкіна – *Маісей, Масей, Мойжа* (Yashkin 2009: 42) (слоўн.); Μωσῆς (стар.-грэч.); Moyses (лац.); Mojżesz (пол.); Моисей (рус.); моуџсѣй (царкоўнаслав.). Праваслаўны варыянт перакладу выказвае залежнасць ад канфесійнай традыцыі. Перакладчыкамі не разглядалася форма Масей;
- Ілія (Мт 11:14) (правасл.); Ілдя (Мц 11:14) (катал.); слоўнік Усціновіч змяшчае формы *Ілія і Ілья* (Uscinovich 2011: 99), слоўнік Яшкіна – *Ілья, Ілья* (Yashkin 2009: 34) (слоўн.); Ἰλίας (стар.-грэч.); Elias (лац.); Eliaz (пол.); Илия (рус.); иліѧ (царкоўнаслав.). У каталіцкім варыянце перакладу адбываецца працэс прагрэсіўнай асіміляцыі. Праваслаўны пераклад знаходзіцца ў межах гістарычнай моўнай і канфесійнай традыцыі;
- жанчына Хананеянка (Мт 15:22) (правасл.); жанчына канаанская (Мц 15:22) (катал.); Χαναναία (стар.-грэч.); chanaeae (лац.); kanaņejska (пол.); Хананеянка (рус.); хананѧѣнскѧ (царкоўнаслав.). Гук [χ] ([χ][k^h]) перадаецца праз [х], пад уплывам рускай і царкоўнаславянскай моўнай традыцыі, у праваслаўным перакладзе, і праз [к], пад уплывам польскай і лацінскай традыцыі, у каталіцкім. Спалучэнні [j] [-а] [j] [-э], якія ўжываюцца у праваслаўнай версіі, замяняюцца на [аа] у каталіцкай;
- Кесарыі Філіпавай (Мт 16:13) (правасл.); Цэзарэі Філіпавай (Мц 15:22) (катал.); Καισαρείας (стар.-грэч.); Caesareae (лац.); Cesarei (пол.); Кесарии (рус.); кесаріѧ (царкоўнаслав.). Праваслаўны перакладчыкі звярнуліся да старажытнагрэчаскай – царкоўнаславянскай – старажытнарускай моўнай традыцыі, каталіцкія, у сваю чаргу, да рымскай і польскай;
- Анна прарочыца (Лк 2:36) (правасл.); Ганна прарочыца (Лк 2:36) (катал.); слоўнік Усціновіч прапануе варыянты *Анна і Ганна* (Uscinovich 2011: 29, 65), як і слоўнік Яшкіна: *Анна, Ганна, Анця, Анюта* (Yashkin 2009: 13, 26) (слоўн.). Ἄννα προφητίς (стар.-грэч.); Anna prophetissa (лац.); progokini Anna (пол.); Анна пророчица (рус.); анна пророчицѧ

- (царкоўнаслав.). У каталіцкім перакладзе мы назіраем уласцівы беларускай літаратурнай мове фанетычны працэс пратэзы. Наяўнасць пратэтычнага зычнага [h]анна мае таксама гістарычныя моўныя крыніцы (іўр.: [χa'na])²⁰. Варта звярнуць увагу на аналагічную фанетычную адметнасць і ў Евангеллі паводле Мацвея: Асанна (Мц 21:9) (правасл.); Гасанна (Мц 21:9) (катал.);
- Лісаній (Лк 3:1) (правасл.); Лізанія (Лк 3:1) (катал.); Λυσάνιου (стар.-грэч.); Lysania (лац.); Lizaniasz (пол.); Лисаний (рус.); **авілініію** (царкоўнаслав.). У залежнасці ад канфесійнай рэдакцыі фрыкатыўны σ перадаецца праз [c] і [z];
- (Сын) **Мелхіеў** (Лк 3:24) (правасл.); (сынам) **Мэдьхія** (Лк 3:24) (катал.); Μελχί (стар.-грэч.); Melchi (лац.); Melchiego (пол.); Мелхийев (рус.); **мелхіинъ** (царкоўнаслав.). Каталіцкая версія захоўвае вымаўленне ε як [э]. Пад ўплывам польскай мовы [л] перадаецца праз [л.];
- (Сын) **Наўмаў** (Лк 3:25) (правасл.); (сынам) **Навума** (Лк 3:25) (катал.); Ναούμ (стар.-грэч.); Nahum (лац.); Nahuma (пол.); Наумов (рус.); **навѣмовъ** (царкоўнаслав.). У каталіцкім варыянце перакладу прысутнічае ўстаўны [β] (эпентэза);
- (Сын) **Еслімаў** (Лк 3:25) (правасл.); (сынам) **Эслія** (Лк 3:25) (катал.); Ἐσλίμ (стар.-грэч.); Hesli (лац.); Chesliego (пол.); Еслимов (рус.); **еслімовъ** (царкоўнаслав.). Гук [e] у пераднаціскным складзе у праваслаўнай версіі перакладу надае слову характар выразнага запазычання. Пад уплывам польскай мовы каталіцкая рэдакцыя на пачатку імя выкарыстоўвае гук [э];
- (Сын) **Наггеёў** (Лк 3:25) (правасл.); (сынам) **Наггея** (Лк 3:25) (катал.); Ναγγαί (стар.-грэч.); Hesli (лац.); NaggaJa (пол.); Наггеев (рус.); **наггѣовъ** (царкоўнаслав.). Прапанаваныя варыянты перакладаў залежаць ад канфесійных маўленчых традыцый. Каталіцкая версія пазбягае выкарыстання падвойнага [гг];
- (Сын) **Семеіеў** (Лк 3:26) (правасл.); (сынам) **Сэмэя** (Лк 3:26) (катал.); Σεμεῖ (стар.-грэч.); Semei (лац.); Semei (пол.); Семенев (рус.); **семеіевъ** (царкоўнаслав.). Каталіцкі варыянт, пад уплывам польскай мовы, выкарыстоўвае гук [э] для выражэння ε. Аналагічныя фанетычныя працэсы адбываюцца ў імёнах: (Сын) **Елмадамаў** (Лк 3:28) (правасл.); (сынам) **Эльмадама** (Лк 3:28) (катал.); Ἐλμωδάμ (стар.-грэч.); Elmadan (лац.); Elmadana (пол.); Елмодамов (рус.); **елмωδάмовъ** (царкоўнаслав.), (Сын) **Еліезераў** (Лк 3:29) (правасл.); (сынам) **Эліязэра** (Лк 3:29) (катал.); Ἐλιέζερ (стар.-грэч.); Eliezer (лац.); Eliezera (пол.); Елиезеров (рус.); **еліезѣровъ** (царкоўнаслав.). У каталіцкім варыянце [e] першым складзе перад націскам пераходзіць у [j-a]. (Сын) **Мелеаеў** (Лк 3:31) (правасл.); (сынам) **Мэляя** (Лк 3:30) (катал.); Μελεῖ (стар.-грэч.); Melea (лац.); Meleasz (пол.); Мелеаев (рус.); **мелеіевъ** (царкоўнаслав.), (Сын) **Сэрухаў** (Лк 3:35) (правасл.); (сынам) **Сэруха** (Лк 3:35) (катал.); Σερούχ (стар.-грэч.); Saug (лац.); Segucha (пол.); Серухов (рус.); **серѣховъ** (царкоўнаслав.), (Сын) **Евѣраў** (Лк 3:35) (правасл.); (сынам) **Эбэра** (Лк 3:35) (катал.); Ἐβερ (стар.-грэч.); Heber (лац.); Ebera (пол.); Еверов (рус.); **евѣровъ** (царкоўнаслав.). Зычны β перадаецца праз [v] у праваслаўным варыянце і праз [б] у каталіцкім. (Сын) **Енохаў** (Лк 3:37) (правасл.); (сынам) **Эноха** (Лк 3:37) (катал.); Ἐνώχ (стар.-грэч.); Nenoch (лац.); Enocha (пол.); Енохов (рус.); **еніховъ** (царкоўнаслав.).

²⁰ Параўнай: Zarebski 2005: 25.

- (Сын) Еносаў (Лк 3:38) (правасл.); (сынам) Эноса (Лк 3:38) (катал.); Ἐνώς (стар.-грэч.); Henos (лац.); Eposa (пол.); Еносов (рус.); **єно́совъ** (царкоўнаслав.); Ефраїм (Іаан 11:54) (правасл.); Эфраїм (Ян 11:54) (катал.); Ἐφραϊμ (стар.-грэч.); Ephraim (лац.); Efraim (пол.); Ефраим (рус.); **єфрэ́мъ** (царкоўнаслав.);
- (Сын) Маїнанаў (Лк 3:31) (правасл.); (сынам) Мэны (Лк 3:31) (катал.); Μαϊνάων (стар.-грэч.); Мепна (лац.); Menny (пол.); Маинанов (рус.); **маїна́новъ** (царкоўнаслав.). Дыфтонг *αι* (αί) у залежнасці ад традыцый выражэння фанетыкі старажытнагрэчаскай мовы перадаецца праз [э] і [aj];
- (Сын) Рагаву (Лк 3:35) (правасл.); (сынам) Рахаба (Лк 3:35) (катал.); Ῥαγαῦ (стар.-грэч.); Ragu (лац.); Raguia (пол.); Рагавов (рус.); **рага́вовъ** (царкоўнаслав.). У праваслаўным варыянце перакладу у перадаецца праз [г], у каталіцкім – праз [x];
- Неемана Сірыяніна (Лк 4:27) (правасл.); сірыйца Наамана (Лк 4:27) (катал.); Νεεμάν ὁ Σύρος (стар.-грэч.); Naaman Syrus (лац.); Syrujczyk Naaman (пол.); Неемана Сириянина (рус.); **неема́нъ сѣ́рианінъ** (царкоўнаслав.). Праваслаўны варыянт перакладу ў перадачы спалучэння галосных [εε] адпавядае старажытнагрэчаскаму арыгіналу. У каталіцкім варыянце, верагодна праз польскую мову, праяўляецца гістарычная форма (іўр.) נָמֹו ²¹;
- Саліма (Іаан 3:23) (правасл.); Салема (Ян 3:23) (катал.); Σαλείμ (стар.-грэч.); Salim (лац.); Salim (пол.); Салима (рус.); **салі́ма** (царкоўнаслав.). Дыграф *εί* ў праваслаўным варыянце перакладу перадаецца праз [i]. У каталіцкім – праз [j·э], што не зусім апраўдана з пункту гледжання біблейскай геаграфіі (Σαλείμ – Σαλήμ (שָׁלֵם (іўр.) *Shalem*); у купальні Сілаам (Іаан 9:7) (правасл.); у купальні Сілоэ (Ян 9:7) (катал.); κολυμβήθραν τοῦ Σιλῶαμ (стар.-грэч.); natatoria Siloe (лац.); w sadzawce Siloam (пол.); в купальне Силоам (рус.); **въ ѿпѣли сілаамстѣ** (царкоўнаслав.). Каталіцкі варыянт перакладу зыходзіць да лацінскай і старажытнаабрэйскай форм разглядаемай назвы: (іўр.) שִׁילוֹאִי альбо שֶׁלַח ²². Праваслаўная рэдакцыя грунтуецца на старажытнагрэчаскім варыянце;
- Каіафы (Іаан 18:13) (правасл.); Каяфы (Ян 18:13) (катал.); Καϊάφα (стар.-грэч.); Caiphae (лац.); Kajfasza (пол.); Каиафе (рус.); **каїа́фѣ** (царкоўнаслав.). У праваслаўным варыянце спалучэнне *їа* пад ўплывам рускай мовы перадаецца праз [ia]. У каталіцкім перакладзе выкарыстоўваецца літара *я*, захоўваецца спалучэнне [j·a].

Пераклады на беларускую мову тэкстаў чатырох Евангелляў у каталіцкай і праваслаўнай рэдакцыях утрымліваюць шэраг аднолькавых падыходаў і супадзенняў пры перадачы імёнаў уласных:

- Ісаак (Мт/Мц 1:2); *Izaak, Isak* (Uscinovich 2011: 103), *Isak, Sak* (Yashkin 2009: 35) (слоўн.); Ἰσαάκ (стар.-грэч.); Isaac (лац.); Izaak (пол.); Исаак (рус.); **иса́ак** (царкоўнаслав.);
- Фарэс (Мт/Мц 1:3); Φαρῆς (стар.-грэч.); Phares (лац.); Fares (пол.); Фарес (рус.); **Фарэ́сь** (царкоўнаслав.);

²¹ Параўнай: Zarebski 2005: 69.

²² Параўнай: *Bible-teka.com*, <https://bible-teka.com/strong/43/9/7/> (accessed 03.08.2022).

- Зару (Мт/Мц 1:3); Ζάρα (стар.-грэч.); Zaram (лац.); Zary (пол.); Зару (рус.); **Зáръ** (царкоўна-слав.);
- Арама, Арам (Мт/Мц 1:3, 1:4); Ἀράμ (стар.-грэч.); Aram (лац.); Aram (пол.); Арам (рус.); **А́раамъ** (царкоўнаслав.);
- Наасона, Наасон (Мт/Мц 1:4); Ναασὼν (стар.-грэч.); Naasson (лац.); Naasson (пол.); Наасон (рус.); **Наассѡнь** (царкоўнаслав.);
- Саламона, Саламон (Мт/Мц 1:6, 1:7); *Саламон* (Uscinovich 2011: 179) (слоўн.); Σολομὼν (стар.-грэч.); Salomon (лац.); Salmon (пол.); Соломон (рус.); **Соломѡнь** (царкоўнаслав.);
- Асу, Аса (Мт/Мц 1:7, 1:8); Ἀσὰ (стар.-грэч.); Asa (лац.); Asa (пол.); Аса (рус.); **Аса** (царкоўнаслав.);
- Ахаза, Ахаз (Мт/Мц 1:9); Ἀχαζ (стар.-грэч.); Achaz (лац.); Achaz (пол.); Ахаз (рус.); **А́хазъ** (царкоўнаслав.);
- Амона, Амон (Мт/Мц 1:10); Ἀμών (стар.-грэч.); Amon (лац.); Amos (пол.); Амон (рус.); **Амѡнь** (царкоўнаслав.);
- Азора, Азор (Мт/Мц 1:13, 1:14); Ἀζὼρ (стар.-грэч.); Azor (лац.); Azog (пол.); Азор (рус.); **А́зоръ** (царкоўнаслав.);
- Садока, Садок (Мт/Мц 1:14); Σαδὼκ (стар.-грэч.); Sados (лац.); Sadok (пол.); Садок (рус.); **Садыкъ** (царкоўнаслав.);
- Ахіма, Ахім (Мт/Мц 1:14); Ἀχιμ (стар.-грэч.); Achim (лац.); Achim (пол.); Ахим (рус.); **А́химъ** (царкоўнаслав.);
- Егіпет (Мт/Мц 2:13); Αἴγυπτος (стар.-грэч.); Aegyptum (лац.); Egiptu (пол.); Египет (рус.); **Егѣпетъ** (царкоўнаслав.);
- Марыі (Мт/Мц 1:16); *Марыя* (Uscinovich 2011: 138) (слоўн.); Μαρία (стар.-грэч.); Mariae (лац.); Maryi (пол.); Марии (рус.); **Марѣина** (царкоўнаслав.);
- Архелай (Мт/Мц 2:22); Ἀρχέλαος (стар.-грэч.); Archelaus (лац.); Archelaos (пол.); Архелай (рус.); **Архелай** (царкоўнаслав.);
- Назарэт, з Назарэта Галілейскага (Мт/Мц 2:23, 21:11); Ναζαρέτ (стар.-грэч.); Nazareth (лац.); Nazaret (пол.); Назарет (рус.); **Назарѣтъ** (царкоўнаслав.);
- у Галілею (Мт/Мц 4:8); Γαλιλαίαν (стар.-грэч.); Galilaeam (лац.); Galilei (пол.); Галілею (рус.); **галілею** (царкоўнаслав.);
- Пятром, Пётр (Мт/Мц 4:18, 16:16); слоўнік Усціновіч прапануе форму *Пётр* (Uscinovich 2011: 162). Слоўнік Яшкіна ўтрымлівае наступныя варыянты: *Пётр, Пётра, Пятраш, Пятрок, Пятрусъ* (Yashkin 2009: 51-52) (слоўн.); Пётров (стар.-грэч.); Petrus (лац.); Piotrem (пол.); Петром (рус.); **Петра** (царкоўнаслав.). У першым складзе перад націскам у выніку чаргавання пішацца я. Назіраецца працэс якання;
- Андрэя (Мт/Мц 4:18); у слоўніку Усціновіч – *Андрэй* (Uscinovich 2011: 28), у слоўніку Яшкіна – *Андрэй, Андрыяш* (Yashkin 2009: 13) (слоўн.); Ἀνδρέαν (стар.-грэч.); Andream (лац.); Andrzej (пол.); Андрея (рус.); **Андрѣа** (царкоўнаслав.);
- Сірыі (Мт/Мц 4:24); Συρία (стар.-грэч.); Syriam (лац.); Syrii (пол.); Сирии (рус.); **Сѣрін** (царкоўнаслав.);
- Філіп (Мт/Мц 10:3); *Філіп* (Uscinovich 2011: 209) (слоўн.); Φίλιππος (стар.-грэч.); Philippus (лац.); Filip (пол.); Филипп (рус.); **Філіппъ** (царкоўнаслав.);

у Эноне (Іаан/Ян 3:23); ἐν Αἰνῶν (стар.-грэч.); in AEnnon (лац.); w Aion (пол.); в Еноне (рус.);
 во єнѡнѣ (царкоўнаслав.);
 праз Самарыю (Іаан/Ян 4:4); Σαμαρείας (стар.-грэч.); Samariam (лац.); Samarię (пол.);
 Самарию (рус.); самарію (царкоўнаслав.);
 Сіхар (Іаан/Ян 4:5); Συχάρ (стар.-грэч.); Sichar (лац.); Suchar (пол.); Сихарь (рус.); сiхáрь
 (царкоўнаслав.).

Праваслаўны і каталіцкі варыянты перакладаў на беларускую мову Евангелляў паводле Матвея / Мацвея, паводле Марка, паводле Лукі і паводле Іаана / Яна ўтрымліваюць шэраг фанетычных адметнасцей і заканамернасцей. Да іх ліку адносіцца рознае адлюстраванне ў тэксце у адпаведнасці з асобнымі гістарычнымі традыцыямі аднолькавых старажытнагрэчаскіх гукаў, спалучэнняў гукаў і літар. Перакладчыкі як каталіцкай, так і праваслаўнай рэдакцый выказваюць пэўную залежнасць ад іншамоўных уплываў, у першую чаргу польскіх і лацінскіх, рускіх і царкоўнаславянскіх, канфесійных традыцый вымаўлення і напісання, не заўсёды выкарыстоўваючы слоўнікавыя варыянты імёнаў і назваў, не ўлічваючы ў поўным аб'ёме фанетычныя і артыкуляцыйныя працэсы, характэрныя для сучаснай беларускай літаратурнай мовы. Да бяспрэчна ўдалых неабходна аднесці спробы стварэння перакладных фанетычных канструкцый імёнаў уласных з улікам старажытнагабрэйскай і арамейскай моўнай традыцыі. Апошні аспект у дадзенай працы прадстаўлены дастаткова фрагментарна і будзе з'яўляцца падставай для далейшых даследаванняў.

СПІС СКАРАЧЭННЯЎ:

Мт – Святое Дабравесце паводле Матфея
 Мц – Евангелле паводле Святога Мацвея
 Мк – Святое Дабравесце паводле Марка / Евангелле паводле Святога Марка
 Лк – Святое Дабравесце паводле Лукі / Евангелле паводле Святога Лукі
 Іаан – Святое Дабравесце паводле Іаана
 Ян – Евангелле паводле Святога Яна
 правасл. – праваслаўная рэдакцыя
 катал. – каталіцкая рэдакцыя
 слоўн. – слоўнікавая форма
 стар.-грэч. – старажытнагрэчаская мова
 лац. – лацінская мова
 пол. – польская мова
 рус. – руская мова
 царкоўнаслав. – царкоўнаславянская мова
 іўр. – іўрыт

REFERENCES

- Aland & Aland & Karavidopoulos & Martini & Metzger 2012:** Aland, Barbara & Kurt Aland & Johannes Karavidopoulos & Carlo M. Martini & Bruce M. Metzger, eds. *Nestle-Aland Novum Testamentum Graece*. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2012.
- Atrahovich 1978:** Atrahovich, Kandrat. *Belarusian Explanatory Dictionary*. Vol. 2: G–K. Minsk: Main Editorial Office of the Belarusian Soviet Encyclopedia, 1978. [In Belarusian: Атраховіч, Кандрат. *Тлумачальны слоўнік беларускай мовы*. Т. 2: Г–К. Мінск: Галоўная рэдакцыя Беларускай Савецкай Энцыклапедыі, 1978.]
- Dynarski & Przybył 2020:** Dynarski, Kazimierz & Maria Przybył, eds. *The Holy Bible: Old and New Testament, The Millennium Bible*. Poznan: Pallotinum, 2020. [In Polish: Dynarski, Kazimierz & Maria Przybył, red. *Pismo Świąte Starego i Nowego Testamentu, Biblia Tysiąclecia*. Poznań: Pallotinum, 2020.]
- Gardun 2017:** Gardun, Sergij, ed. *The New Testament of Our Lord Jesus Christ / Greek to modern Belarusian translation of the Biblical Commission of the Belarusian Orthodox Church*. Minsk: The Parish of the Saint Peter and Paul Cathedral: Medyial, 2017. [In Belarusian: Гардун, Сергій, рэд. *Новы Запавет Госпада нашага Ісуса Хрыста / пераклад з грэчаскай на сучасную беларускую мову Біблейскай камісіі Беларускай Праваслаўнай Царквы*. Мінск: Прыход Свята-Петра-Паўлаўскага сабора: Медыял, 2017.]
- Lukashanets 2009:** Lukashanets, Alexander. “Belarusian Language in the Early 20th Century.” *Vesnik Belaruskaha Dziarzhavnaha Universiteta*, no 1 (2009): 8. [In Belarusian: Лукашанец, Аляксандр. “Беларуская мова ў пачатку XXI ст.” *Веснік Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта*, no 1 (2009): 8.]
- Uscinovich 2011:** Uscinovich, Anna. *Dictionary of Given Names*. Minsk: Literature & Art, 2011. [In Belarusian: Усціновіч, Анна. *Слоўнік асабовых уласных імён*. Мінск: Літаратура і мастацтва, 2011.]
- Yashkin 2009:** Yashkin, Ivan. *Belarusian Name Dictionary*. Minsk: Education & Nurture, 2009. [In Belarusian: Яшкін, Іван. *Слоўнік беларускіх імёнаў*. Мінск: Адукацыя і выхаванне, 2009.]
- Zarebski 2005:** Zarebski, Rafal. *The Dictionary of Proper Names in Polish Translations of the New Testament*. Lodz Archdiocesan Print, 2005. [In Polish: Zarebski, Rafał. *Słownik nazw osobowych w polskich przekładach Nowego Testamentu*. Łódź: Archidiecezjalne Wydawnictwo Łódzkie, 2005.]

YAUHEN PANKOU (EUGENIUSZ PAŃKOW), ASSOC. PROF. PHD

University of Lodz

 <https://orcid.org/0000-0003-0114-296X>